

Наталія Махно

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Україна

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ, ВІДНЕСЕНИХ ДО КАТЕГОРІЇ ЛІКУВАЛЬНИХ

Nataliia Makhno

State Higher Educational Establishment «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», Ukraine

CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF WATER OBJECTS REFERRED TO THE THERAPEUTIC CATEGORY

The article is devoted to the definition of the main concept and characteristics of water objects referred to the therapeutic category. Legislation of Ukraine and, first of all, Water Code of Ukraine, though it contains a number of rules devoted to the regulation of the legal regime of such objects, namely, chapter twelve of the Water Code of Ukraine “Special water utilization and use of water resources for therapeutic, health resort and wellness purposes”, in particular, paragraph 1, article 62 of the Water Code of Ukraine, points at the belonging of water objects with natural healing properties to the therapeutic category, and the obligation to include them into a special list, but it does not clearly define the characteristics and criteria of the classification of the water objects in the therapeutic category. Due to the systematic analysis of the current legislation of Ukraine, the essential and qualitative characteristics of such water objects were pointed up and the author’s definition “water objects that belong to the therapeutic category” was proposed.

Keywords: therapeutic water objects, Water Code, therapeutic properties, natural environment.

Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженими Законом України від 28 лютого 2019 року¹ констатується той факт, що Україна є однією з найменш водозабезпечених країн Європи, при цьому водокористування в країні здійснюється переважно нераціонально. Підземні води України в багатьох регіонах за своєю якістю не відповідають установленим вимогам до джерел водопостачання, що пов’язано передусім з антропогенним забрудненням, а інтенсивне їх використання призводить до виснаження горизонтів підземних вод. Водночас, Україна має значні запаси родовищ мінеральних вод, володіє об’єктами, які належать до категорії лікувальних, що робить привабливою її в плані не лише рекреації, а й оздоровлення та лікування населення. Поза тим законодавство України, яке визначає правовий режим водних об’єктів, які належать до категорії лікувальних, є недосконалим, суперечливим, містить ряд прогалин, що не сприяє забезпеченню ефективності їх охорони та використання.

Однією із прогалин водного законодавства України, на наш погляд, є відсутність визначення поняття водних об’єктів, які відносяться до категорії лікувальних (хоча Водний кодекс України, прийнятий 6 червня 1995 року² містить так званий «словничок» у ст. 1 кодексу, де визначено основні дефініції). Крім того, Водний Кодекс України (насамперед, ст.ст. 62-64 Глави 12), хоч і містить ряд норм, присвячених регулюванню правового режиму

¹ Закон про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року 2019 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2697-19>>.

² Водний кодекс України, ст. 1, гл. 1. 1995 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>>.

таких об'єктів, проте чітко не визначає ознак та критеріїв віднесення водних об'єктів саме до категорії лікувальних.

Згідно із статтею 62 Водного Кодексу України водні об'єкти, що мають природні лікувальні властивості, належать до категорії лікувальних, якщо їх включено до спеціального переліку. Перелік водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних, із зазначенням запасів вод та їх лікувальних властивостей, а також інших сприятливих для лікування і профілактики умов, затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері розвитку водного господарства.

Таким чином, із цієї норми можемо виокремити основні юридичні ознаки водних об'єктів, які відносяться до категорії лікувальних, а саме:

1) наявність особливих характеристик – лікувальних властивостей таких об'єктів, що є сприятливими для лікування і профілактики захворювань;

2) обов'язковість включення до відповідного переліку, відповідно невиключення у такий перелік тягне за собою невизнання водного об'єкту, що має природні лікувальні властивості, як такого, що належить до категорії лікувальних;

3) цей перелік затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням центральних органів виконавчої влади (міністерств) у сфері охорони здоров'я, геологічного вивчення та раціонального використання надр, розвитку водного господарства.

Подальший аналіз норм Водного кодексу України дає підстави для висновку, що вище вказаними ознаками не вичерпується характеристика юридичних ознак водних об'єктів, які відносяться до категорії лікувальних.

Так, згідно із статтею 63 Водного кодексу України водні об'єкти, віднесені у встановленому порядку до категорії лікувальних, використовуються виключно у лікувальних і оздоровчих цілях. Тому характерними ознаками таких об'єктів є мета їх використання – у лікувальних і оздоровчих цілях, та обов'язковість цільового використання.

Із назви Глави 12 Водного кодексу України, а також змісту ст. 48 цього кодексу випливає, що використання водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних, здійснюється у порядку спеціального водокористування.

Крім того, водні об'єкти, які віднесені до категорії лікувальних, належать до водних об'єктів загальнодержавного значення (частина 1 статті 5 Водного кодексу України).

А звідси, може бути виокремлена ще одна важлива ознака водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних, це – посилені їх охорона (що, зокрема, підтверджено можливістю припиняти інше водокористування).

Не менш важливою юридичною ознакою водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних, є комплексний характер правового регулювання їх режиму, як природоресурсним (насамперед, водним законодавством, законодавством про надра тощо), так і загалом природоохоронним.

Юридичні ознаки характеризують правовий режим водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних, проте не дають відповіді на питання, які саме ознаки та критерії покладено в основу визнання цих об'єктів такими, що мають лікувальні властивості. Юридичні ознаки фіксують вже наслідок віднесення їх до категорії лікувальних внаслідок прийняття правового рішення. Тому, очевидно, що в основу поняття та, відповідно, ознак водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних, повинні покладатися ознаки їх природного походження та критерії віднесення їх до лікувальних.

Отже, водні об'єкти, які віднесені до категорії лікувальних, є природними об'єктами. Одним із перших поняття природного об'єкта визначав В. В. Петров, вказавши, що це складова частина природного середовища, що відрізняється від продуктів людської праці природним характером свого походження, відсутністю вартості як сукупності витрат суспільно необхідної праці, станом в екологічній системі природи¹.

¹ Петров, В. В. (1995). *Экологическое право России: Учебник для вузов*. Москва, 97-121.

З урахуванням цих наукових позицій В. О. Джуган пропонує визначити п'ять загальних ознак водних об'єктів:

- екологічний взаємозв'язок з навколишнім природним середовищем;
- природне походження;
- виконання життєво важливих функцій;
- наявність безупинно мінливих меж, рівня і об'єму водного об'єкта;
- відсутність сталої вартості¹.

В цілому погоджуючись із запропонованими ознаками, вважаємо за необхідне ширше розкрити їх зміст.

Будучи природним об'єктом, водні об'єкти тісно взаємодіють із іншими природними об'єктами, перебувають у нерозривному екологічному зв'язку з навколишнім природним середовищем в цілому. Власне, взаємодія та взаємовплив природних об'єктів та факторів один на одних формують їх якісні характеристики. Тому ознака екологічного взаємозв'язку з навколишнім природним середовищем є фундаментальною і знайшла своє закріплення, зокрема у статті 5 Закону України від 25 червня 1991 року «Про охорону навколишнього природного середовища»². Згідно із цією статтею як об'єкти державної охорони підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Властивість бути лікувальними, водні об'єкти набувають завдяки тісній взаємодії особливих природних та кліматичних умов упродовж тривалого часу на певній території. На ці фактори вказує і частин 2 статті 60 Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», згідно із якою природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні, утворюють єдину територіальну систему і включають території та об'єкти природно-заповідного фонду, курортні та лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні та інші типи територій та об'єктів, що визначаються законодавством України.

Природне походження водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних, виключає можливість їх рукотворності. Такі об'єкти формуються упродовж їх тривалого історичного природного еволюційного розвитку.

Із чинного водного законодавства України чітко не зрозуміло, чи водні об'єкти, які віднесені до категорії лікувальних, можуть бути поверхневими чи належати лише до підземних водних об'єктів. Зрештою, Водний кодекс України не містить поняття «поверхневі водні об'єкти» та «підземні водні об'єкти», а лише «води поверхневі» та «води підземні», що є нетотожними поняттями.

Для порівняння Водний кодекс Республіки Білорусь від 30 квітня 2014 року³, окрім родового поняття «водний об'єкт» визначає видові поняття «поверхневий водний об'єкт» та «підземний водний об'єкт». У першому випадку – це природна або штучна водойма, потік, постійне або тимчасове зосередження вод, що має певні межі і ознаки гідрологічного режиму. У другому – це зосередження вод в надрах, що має певні межі, об'єм і ознаки режиму підземних вод і що складається з одного або декількох водоносних горизонтів (п. 26, 27 статті 1 Кодексу). При цьому, водні об'єкти можуть використовуватися для лікувальних (курортних, оздоровчих) потреб (ст. 38 Кодексу).

Загалом до природних водних об'єктів належать озера, струмки, річки, родовища, джерела, водоносний горизонт, море та інші водні об'єкти. Цей перелік впливає із статей 1, 3 та 5 Водного Кодексу України, а також ДСТУ 3517-97 «Гідрологія суші. Терміни та визначення основних понять»⁴. Проте, є потреба у більш системній класифікації водних об'єктів у Водному кодексі

¹ Джуган, В. О. (2009). *Правове регулювання використання та охорони вод в Україні*: дис. ... кандидата юрид. наук. Київ, 25.

² *Закон про охорону навколишнього природного середовища 1991* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12>>.

³ *Водний кодекс Республіки Білорусь*, ст. 1, гл. 1 2014 (Совет Республіки Білорусь). <<http://etalonline.by/document/?regnum=Нк1400149>>.

⁴ *Гідрологія суші. Терміни та визначення основних понять* (1997). Київ: Вид-во Держстандарту України.

України, зокрема, за критерієм походження водних об'єктів, що, на думку В. І. Гордєєва, «має юридичне значення, що підтверджується правовими нормами чинного законодавства України», а «віднесення різних об'єктів до тієї або іншої категорії істотно впливає на їх правовий режим, встановлений чинним законодавством»¹.

М. Л. Муравська щодо поверхневих водних об'єктів також наполягає на вдосконаленні чинного законодавства України в частині формування їх єдиної систематизованої класифікації. При цьому, автор апелює до Закону України від 16 вересня 2014 р. «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» виникла потреба в узгодженні законодавства України, зокрема водного, та актів *acquis communautaire*. Посилаючись на додаток II Директиви 2000/60/ЄС, зокрема пункт (і), автор зазначає, що в ЄС виділяють такі види поверхневих водних об'єктів: річки, озера, перехідні води, прибережні води. Ці водні об'єкти є природними.²

Водночас, аналіз норм постанови Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. № 1499 «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних» дає підстави відносити до таких об'єктів, насамперед, підземні водні об'єкти, оскільки до переліку включено переважно лише родовища мінеральних вод та родовища лікувальних грязей.

Згідно із Інструкцією із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ мінеральних підземних вод, затвердженою наказом Державної комісії по запасах корисних копалин при Міністерстві екології та природних ресурсів України від 14 березня 2002 р. № 32³ родовищем мінеральних вод вважається водний об'єкт у надрах з підрахованими експлуатаційними запасами і просторово визначеними межами, у якому утворились сприятливі умови для видобування й подальшого цільового використання мінеральних вод.

А родовищем лікувальних грязей згідно із Інструкцією із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ лікувальних грязей, затвердженою наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин при Державному комітеті природних ресурсів України від 29 грудня 2004 р. № 298⁴ вважається просторово визначена ділянка надр, у межах якої виявлені бальнеологічно, геологічно та економічно оцінені багатства лікувальних грязей, які за своєю кількістю, властивостями, якістю, стабільністю та умовами залягання, сприятливі для використання у лікувально-оздоровчих цілях та промислового розвитку.

Проте, серед родовищ лікувальних грязей у переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних, згадуються Сакське (грязь, ропа) та Ріпне (грязь, ропа). Якщо виходити з того, що ропа – це насичена солями вода соляних озер (лиманів), порожнин і пор донних відкладів⁵, то можна стверджувати, що до водних об'єктів, які відносяться до категорії лікувальних, можна відносити і поверхневі водні об'єкти, які мають природне походження, а саме – соляні озера (лимани).

Таким чином, системний аналіз чинного законодавства України дає змогу зробити висновок, що до водних об'єктів, які належать до категорії лікувальних, необхідно відносити як підземні (родовища мінеральних вод, родовища лікувальних грязей), так і поверхневі водні об'єкти (соляні озера (лимани) загальнодержавного значення, які мають природне походження.

¹ Гордєєв, В. І. (2007). Правова класифікація водних об'єктів. *Проблеми законності: республіканський міжвідомчий науковий збірник*. Харків, 58-65.

² Муравська, М. Л. (2015). Класифікація поверхневих водних об'єктів за законодавством України та ЄС: порівняльний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*, 2, 2, 104-107.

³ *Наказ про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ промислових підземних вод 2009* (Державна комісія України по запасах корисних копалин). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0981-09>>.

⁴ *Наказ про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ лікувальних грязей 2004* (Державна комісія України по запасах корисних копалин). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-05?lang=ru>>.

⁵ *Наказ про затвердження Порядку здійснення медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання 2003* (Міністерство охорони здоров'я України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0752-03/ed20030829/find?text=%D0%EE%EF%E0>>.

Від водних об'єктів, які належать до категорії лікувальних, необхідно відрізнити, в тому числі і за правовим режимом, водні об'єкти, які використовуються в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях (ст. 64 Водного кодексу України). Особливості їх правового режиму полягають у тому, що такі об'єкти можуть використовуватися в порядку як загального, так і спеціального водокористування. Місця користування водами в оздоровчих, рекреаційних та спортивних цілях встановлюються відповідними радами у порядку, встановленому законодавством. І знаходяться такі об'єкти можуть на різних категоріях земель.

Попри все вищесказане, зазначений перелік не є вичерпним. З урахуванням статті 62 Водного Кодексу України, ст. 6 Закону України «Про курорти»¹, та, насамперед, переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. N 1499 (з наступними змінами)², з яких випливає, що водні об'єкти, віднесені до категорії лікувальних, належать переважно до підземних природних водних об'єктів. Крім того, в науковій літературі підтверджується, що використання водних об'єктів регулюється водним законодавством, а використання підземних вод регулюється частково водним законодавством, а частково законодавством про надра.

Втім, природне походження не визначає ознаки лікувальності. І якщо проаналізувати постанову Кабінету Міністрів України від 11 грудня 1996 р. N 1499 «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних», то цифрове позначення показань щодо лікувального використання водних об'єктів визначає лише здатність лікувати певні захворювання, наприклад, хронічні гастрити, неускладнена виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки, хронічні коліти і ентероколіти і т.д. Всього 14 позицій. Проте, такий підхід, видається, однобоким та недостатнім. Наприклад, постановою Міністерства охорони здоров'я Республіки Білорусь від 27 червня 2019 року № 67 «Про критерії віднесення поверхневих водних об'єктів до водних об'єктів, які можуть використовуватися для лікувальних (курортних оздоровчих) потреб»³ передбачено, що критеріями віднесення поверхневих водних об'єктів до водних об'єктів, які можуть використовуватися для лікувальних (курортних, оздоровчих) потреб, є їх фізико-хімічні властивості, а саме: загальна мінералізація не менше 1,0 г/дм³; вміст в поверхневих водах фармакологічно (терапевтично) активних мінеральних і органічних мікрокомпонентів. При цьому, Водний кодекс Республіки Білорусь не містить поняття «водні об'єкти, віднесені до категорії лікувальних». Але очевидно, що саме фізико-хімічні властивості повинні бути покладені в основу поняття «водні об'єкти, які віднесені до категорії лікувальних». Відповідно, поняття «водні об'єкти, віднесені до категорії лікувальних» повинно корелюватися із поняттям «природні лікувальні ресурси». Згідно із Законом України від 05.10.2000 р. «Про курорти»⁴ до природних лікувальних ресурсів належать мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. Таким чином, ця ознака є спеціальною і відображає таку мету використання водних об'єктів, які віднесені до категорії лікувальних, як виконання життєво важливих функцій. Враховуючи, що життєво важливі функції – це, в першу чергу, забезпечення та сприяння здоровому існуванню живого організму, така характерна властивість, як лікувально-оздоровча дія, буде мати вирішальне значення для віднесення досліджуваного водного об'єкту власне до категорії «лікувальних».

Таким чином, лікувальна властивість водних об'єктів, дозволяє за даною ознакою, а саме підтримкою життєво важливих функцій, відносити їх до категорії лікувальних.

¹ Закон про курорти 2000 (Верховна Рада України) *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>>.

² Постанова про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних 1996 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1499-96-%D0%BF>>.

³ *Постановление о критериях отнесения поверхностных водных объектов к водным объектам, которые могут использоваться для лечебных (курортных, оздоровительных) нужд 2019* (Министерство здравоохранения Республики Беларусь). <<http://pravo.by/document/?guid=3961&p0=W21934323>>.

⁴ Закон про курорти 2000 (Верховна Рада України) *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>>.

Таким чином, особливий правовий режим охорони лікувальних водних об'єктів також є невід'ємною ознакою віднесення їх до категорії лікувальних.

Висновки. Таким чином, на основі виконаного системного, емпіричного, науково-дослідницького та нормативно-правового аналізу досліджуваної теми, можна зробити наступний висновок: ознаками, які дозволяють віднести водні об'єкти до категорії лікувальних є:

- природне походження;
- об'єктивно обумовлений екологічний взаємозв'язок та взаємодія з навколишнім природним середовищем;
- наявність завдяки відповідному фізико-хімічному складу особливих характеристик – лікувальних властивостей таких об'єктів, що є сприятливими для лікування і профілактики захворювань;
- особливе місцерозміщення – переважно, це підземні водні об'єкти (родовища мінеральних вод, родовища лікувальних грязей), а також поверхневі водні об'єкти (соляні озера (лимани));
- включення до відповідного переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних;
- віднесення до об'єктів загальнодержавного значення тощо.

Отже, водними об'єктами, які належать до категорії лікувальних, можна вважати підземні (родовища мінеральних вод, родовища лікувальних грязей), а також поверхневі водні об'єкти (соляні озера (лимани)) загальнодержавного значення, які мають природне походження, включені до відповідного переліку з урахуванням їх фізико-хімічного складу, що забезпечує їх лікувальні властивості, сприятливі для лікування і профілактики захворювань.

References:

1. *Vodnyi kodeks Ukrainy 1995* [Water Code of Ukraine] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>>. [in Ukrainian].
2. *Vodnyj kodeks Respubliki Belarus 2014* [Water Code of the Republic of Belarus] (Sovet Respubliki Belarus) [Council of the Republic of Belarus]. <<http://etalonline.by/document/?regnum=Hk1400149>>. [in Russian].
3. *Hidrolohiiia sushy. Terminy ta vyznachennia osnovnykh poniat* [Hydrology of land. Terms and definitions of basic concepts] (1997). Kyiv: Vyd-vo Derzhstandartu Ukrainy. [in Ukrainian].
4. Hordieiev, V. I. (2007). *Pravova klasyfikatsiia vodnykh obiektiv* [Legal classification of water bodies]. *Problemy zakonnosti: respublikanskyi mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk* [The Problems of Legality: A Republican Interagency Scientific Collection]. Kharkiv, 58-65. [in Ukrainian].
5. Dzhuhan, V. O. (2009). *Pravove rehuliuвання vykorystannia ta okhorony vod v Ukraini: dys. ... kandydata yuryd. nauk* [Legal regulation of water use and protection in Ukraine: thesis ... PhD of Law]. Kyiv. [in Ukrainian].
6. *Zakon pro kurorty 2000* [Resorts Act] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>>. [in Ukrainian].
7. *Zakon pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku 2019* [Law on the Fundamental Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine until 2030] (Verkhovna Rada Ukrainy) [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/2697-19>>. [in Ukrainian].
8. *Zakon pro okhoronu navkolishnoho pryrodnoho seredovyshcha 1991* [Law on Environmental Protection] (Verkhovna Rada Ukrainy). [Verkhovna Rada of Ukraine]. *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1264-12>>. [in Ukrainian].
9. Muravska, M. L. (2015). *Klasyfikatsiia poverkhnelykh vodnykh obiektiv za zakonodavstvom Ukrainy ta YeS: porivniialnyi aspekt* [Classification of surface water bodies according to the legislation of Ukraine and the EU: a comparative aspect]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Yurydychni nauky* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Legal Sciences Series], vol. 2, iss. 2, 104-107. [in Ukrainian].
10. *Nakaz pro zatverdzhennia Instruksii iz zastosuvannia Klasyfikatsii zapasiv i resursiv korysnykh kopalyn derzhavnoho fondu nadr do rodovyshch promyslovykh pidzemnykh vod 2009* [Order on approval of the Instruction on the application of the Classification of reserves and resources of the state mineral resources of mineral resources to deposits of industrial groundwater] (Derzhavna komisiia Ukrainy po zapasakh korysnykh kopalyn) [State Commission of Ukraine for Minerals]. *Ofitsiynyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0981-09>>. [in Ukrainian].
11. *Nakaz pro zatverdzhennia Instruksii iz zastosuvannia Klasyfikatsii zapasiv i resursiv korysnykh kopalyn derzhavnoho fondu nadr do rodovyshch likovalnykh hriazei 2004* [Order on approval of the Instruction

- on the application of the Classification of reserves and resources of the state mineral resources of the subsoil to the mud deposits] (Derzhavna komisiia Ukrainy po zapasakh korysnykh kopalyn) [State Commission of Ukraine for Minerals]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-05?lang=ru>>. [in Ukrainian].
12. *Nakaz pro zatverdzhennia Poriadku zdiisnennia medyko-biologichnoi otsinky yakosti ta tsinnosti pryrodnykh likuvalnykh resursiv, vyznachennia metodiv yikh vykorystannia 2003* [Order on approval of the Procedure for implementation of medical and biological evaluation of the quality and value of natural healing resources, determination of methods of their use] (Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy) [Ministry of Health of Ukraine]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0752-03/ed20030829/find?text=%D0%EE%EF%E0>>. [in Ukrainian].
 13. Petrov, V. V. (1995). *Jekologicheskoe pravo Rossii: Uchebnik dlja vuzov* [Environmental Law of Russia: Textbook for high schools]. Moscow. [in Russian].
 14. *Postanova pro zatverdzhennia pereliku vodnykh ob'ektiv, shcho vidnosiatsia do katehorii likuvalnykh 1996* [Resolution approving the list of water bodies belonging to the category of therapeutic] (Kabinet Ministriv Ukrainy) [Cabinet of Ministers of Ukraine]. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* [The Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1499-96-%D0%BF>>. [in Ukrainian].
 15. *Postanovlenie o kriterijah otnesenija poverhnostnyh vodnyh obektov k vodnym obektam, kotorye mogut ispolzovatsja dlja lechebnyh (kurortnyh, ozdorovitelnyh) nuzhd 2019* [Decree on the criteria for classifying surface water bodies as water bodies that can be used for medical (spa, health) needs 2019] (Ministerstvo zdruvoohranenija Respubliki Belarus') [Ministry of Health of the Republic of Belarus]. <<http://pravo.by/document/?guid=3961&p0=W21934323>>. [in Russian].